

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Бойка Цигова

за дисертационен труд на тема *Култът към планината Тайшан във фолклорно-религиозната традиция на Китай (с акцент върху образа на женското божество на планината)*, представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1. Филология (Литература на народите от Азия, Африка, Австралия и Океания; Китайски фолклор),
с автор асистент **Евелина Валентинова Хайн**

Асистент Евелина Валентинова Хайн е зачислена на докторантура на самостоятелна подготовка по професионално направление 2.1.Филология (Китайски фолклор) към катедра „Езици и култури на Източна Азия“ на Факултета по класически и нови филологии, считано от 15.03.2016 г. до 15.03.2019 г., със заповед № РД 20-608/16.03.2015 г. Със същата заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за научен ръководител е определена доц. д-р Гергана Руменова Петкова. Отчислена е с право на защита поради завършен дисертационен труд, считано от 18.02.2018 г., със заповед № РД 20-514/06.03.2018. На основание решение на Факултетния съвет на Факултета по класически и нови филологии с протокол № 6 от 20.02.2018 г., Ректорът на СУ „Св. Климент Охридски“ е утвърдил състава на Научното жури, със заповед № РД 38-168/ 08.03.2018 г.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е с общ обем 309 страници. Съставен е от Увод, 4 глави, Заключение, приложения и 183 използвани библиографски източници на китайски, български, английски, немски и руски език.

Актуалността на труда се обосновава от факта, че е първото в България изследване на култа към един от цивилизационните символи на китайския народ – планината Тайшан, както и че представлява оригинален научен принос на професионалист китаист към непроучен досега аспект от универсалната интеркултурна парадигма – традиционното преклонение на човека пред планината като символ на божественото, с основен тематичен акцент върху традиционната вяра в свещената сила на планината като извор на благоденствие, социална и национална стабилност на Китай.

Изследването се отличава с пълнота и компактно изградена структура. В Увода е открояна проблемната теоретична рамка. Всяка от частите на изложението (увод, глави, подраздели и заключение) представя с логическа последователност обекта и предмета, целите и задачите, основната теза и методологичния подход за нейното доказване. Надлежно е разяснен понятийният апарат и в какъв аспект ще се използва всеки от термините, свързани с обекта и предмета на изследването.

От съдържателна гледна точка, дисертационният труд е интердисциплинарно изследване, с обект – фолклорно-религиозната традиция на Китай и конкретен предмет – култът към свещената планина Тайшан, който авторката на труда разглежда и анализира като „съсредоточие на цяла палитра от многовековни традиционни практики (ритуали, обвързани с държавността, с официалната религия и с народните вярвания, културните и стопански дейности) и по тази причина е блестящ пример за жизнеспособността на традициите.“(стр.7). Анализите в изложението са балансирано целенасочени и пряко свързани с доказване на формулираната теза за комплексния характер на култа към свещената планина Тайшан в качеството му на „проява на базова потребност на традиционната общност от връзка с Божественото“ и като „пример за социална практика, възникнала в отговор на тази потребност“(стр. 7).

В първа и втора глави на труда последователно са открояни особеностите на понятието „свещено“, ролята на свещеното място „като пространствена обективизация на Свещеното“(стр. 30), на Свещеното в древния традиционен комплекс от митологично-фолклорни представи, свързани с планината, на самият култ към планината и ролята на Свещеното в него. В третата и четвърта глави вниманието е насочено към описание на самата планина Тайшан от гледна точка на етимологията на названието ѝ, мястото ѝ в държавния китайски имперски култ във фокуса на древната китайска космология и китайския фолклорно-религиозен комплекс и свързаните с него текстове. Разкриват се особеностите на произхода и функциите на даоисткото женско божество на планината Тайшан и се очертава култа към женското начало.

В началото на изложението Евелина Хайн разглежда някои от универсалните смислови измерения на понятието „свещено“, неговата комплексност както от общотеоретична гледна точка, така и с оглед на китайската митологично-фолклорната традиция и религиозност. „Свещеното място“ се осмисля като пространствено измерение

на Свещеното. Митът се разглежда като „артикуляция на Свещеното“ (стр. 19), а ритуалът – като „механизъм за актуализиране на мита (тоест на Свещеното) посредством действие, слово, образ и звук“ (стр. 20). Изводите в тази част на труда са подкрепени с детайлни сведения за редица митологично-религиозни и народни ритуални практики през призмата на традицията. Само някои от многото примери, анализирани според пряката им обвързаност с китайската традиция включват традиционния новогодишен ритуален комплекс от празненства, известен с названието „Пролетен празник“ (стр. 21–23), традиционни осветяващи церемонии, свещени семейни олтарни аксесоари, сбирки с изображения на божествени закрилници, сред които и „*божествата на петте свещени планини*“ (стр. 25/ Приложение III, ил. 7), редица аспекти на *мандала-церемонии*. Подробно се коментират всеобщите представи за свещената планина като център на вселената, с основен акцент върху психологическата страна на „спонтанното ѝ изживяване като свещен обект“ (стр. 32). С цел да подкрепи доказателствата си относно изводите защо и как планината „функционира като свързващо звено между човешкия и божествения свят“ (стр. 34), авторката е подбрала примери от индуската и китайска космологии, както и от други световни вероизповедания. Много съществени са обобщителните заключения по отношение на култа към планината и осмислянето му като следствие на субективния фактор в контекста на традиционната духовна нагласа. Според Евелина Хайн „Всъщност, за носителите на култа не е присъщо разглеждането на Божествената същност като нещо различно от веществената природа на свещените планини. Образът на повелител или дух на планината, разпространен в редица азиатски митологично-религиозни традиции, на практика се слива с представата за самата планина като божество. Илюстрация за това откриваме в китайския език, където понятието „поклонение“ в будистката религиозна практика е изразено с помощта на фразите „*явявам се на аудиенция при/в Планината (朝山)*“ (стр. 35). Накратко, в общия аналитичен фокус на разсъжденията в първите две глави на изследването са представени функциите на Свещеното като предпоставка за субективните изживявания на индивида и общността, които от своя страна са фактор за сакрализиране на природен обект или територия през призмата на символния език на митовите и каноничните религиозни текстове с наративно-ритуален характер, както и на символиката на празничния ритуал. Много важно допълнение към това е обобщаващият извод в края на първа глава, че „Култът към свещената планина е по същество пример за

артикулирано преживяване на Свещеното от традиционната общност.(...).Тази важна за традиционния човек опитност се възпроизвежда под формата на комплекс от кодирани, но лесно възпроизводими във времето и пространството информативни единици – разкази, образи и ритуални действия, обвързани от авторитета на традицията.“ (стр. 36). В отделни раздели на втората глава се разглеждат култът към планината и тотемизмът, архетипни страни от китайската митологична традиция и народни вярвания, пряко свързани с планината като „сцена и въплъщение на Свещеното“(стр. 40). С оглед на култа в диахронен план са проследени и предпоставките за зараждането и развитието на представата за Прародителя, обобщени с извода за обвързаността между архетипния образ – „център и начало на етноса“ и представата за планината „като космически център“(стр. 43). Третият раздел на втора глава е посветен на планинските духове и божества, съотнесени към „преживяването на нуминозната същност на Свещеното“ (стр.52), за които, съобразно с идеята за видовете планински духове *шангуей* и преображенията им в планински божества *шаншиън* и за жертвоприношенията, свързани с тях, е направен извод за усложняване на същността им в полза на придобиване на човешка природа. Едновременно подход и преход към третата глава е и разделът „Планините в свещената география на Китай и тяхното назоваване“.

Изложението в третата глава на дисертационния труд следва изградения в дисертационния труд модел на логически обоснован преход от общото към частното, който в случая е с посока от аналитичните разсъждения, свързани с обекта, към конкретни анализи на предмета на изследването – култа към свещената за китайците планина Тайшан. В тази част на изложението си Евелина Хайн представя аналитично планината Тайшан не само като природен обект, но и като култов феномен, позовавайки се на многоаспектни културологични признаци, съчетани в „букет“ от предания и фолклорни елементи.

Едно от важните достойнства на труда е задълбоченият и компетентно приложен съпоставителен анализ на образа на женското божество на свещената планина в два вида текстове – на „*Чудодейно писание за първозданната повелителка на лазурните облаци – пазителка на страната, закрилница на народа, която низпославя помощта си до всички нуждаещи се и бди над живите същества*“(ЧПППЛО) от корпуса на каноничните даоистки свещени писания с общо название „Хранилище на Дао“ и десет местни легенди от сборника с легенди за планината Тайшан – "Тайшан чуаншуо". В даоисткия канон

името на богинята е „Бися юендзюн“, а в легендите е назована „Богинята-Майчица от Тайшан“. Изводите и обобщенията, които авторката е направила са сред съществените доказателства на тезата на дисертационния труд. Само един пример е съпоставката между двата типа текстове и изводите за разликите в тях с оглед на противоречивата същност на Свещеното. Според Евелина Хайн, от една страна „Като еманация на автентичната реалност Дао, “Първозданната повелителка на лазурните облаци” е пълноценно отражение на двойствената природа на Свещеното“ (стр. 80), а от друга – легендите за Богинята-Майчица от Тайшан „изграждат образа на богинята не като монолитно възплъщение на Автентичната реалност Дао, а като хетерогенен конструкт, обединяващ в себе си както Свещеното, така и неговия антипод – Профанното.“ (стр. 84).

Висока оценка заслужават и преводите от оригинала от XVII в. на каноничния текст и коментарите към него, както и авторските преводи на десетте местни легенди, включен в корпуса на дисертационния труд. Верността на превода бе обсъдена и потвърдена от колегите китаисти по време на предварителното обсъждане на дисертацията в катедрата. Като изтоковед твърдя, че преводът от китайски език сам по себе си е филологическо, интелектуално предизвикателство. За да направи този изключително труден превод на текстовете и коментарите към тях, Евелина Хайн е отговорила и на двете предизвикателства като е заложила както на отличното си владение на китайски език, така и на задълбочените си специализирани познания за китайската история, културна традиция и китайските философски системи. Освен, че са преведени на изключително прецизен български език и успешно съчетават съответно – изискан научен и красив литературен стил, каноничният текст и легендите са умело вплетени и аргументирано използвани като базисен изворов текстов материал за целите на анализите в разработката като цяло. Сам по себе си този факт е сериозно постижение и убедителна гаранция за научен принос.

Държа да отбележа, че в приложената комплексна методологична рамка на труда се забелязват и два сполучливи подхода към решаване на проблемните въпроси в изследването. Във философските научни среди единият е известен като „възхождение към конкретното“ в цялостното познание на обекти и явления. Иначе казано, мисловно конкретното в цялостната му комплексност се постига чрез „възхождение“ на мисленето от нивото на абстрактното, на общи символни или описателни категории към

многоаспектните признаци и качества на конкретното. В труда си авторката последователно и успешно реализира сходен подход, определяйки го като „синкретичен подход със социологически, фолклористични, лингвистични и философски елементи“ (стр. 13). Другият успешно приложен научен подход е използван в обществознанието като така наречения „анализ на случаите“. Прилагайки го, Евелина Хайн е показала по убедителен начин, че в отделна легенда или исторически обект може да се открият и най-абстрактните или обобщаващи черти на дадена културологична епоха и да се разбере миросгледната и социална нагласа на хората от десетки поколения в Китай.

В подкрепа на анализите, в дисертационния си труд Евелина Хайн се позовава на множество трудове на китайски автори като най-често цитирани са Луо Уейгуо (Luo Weiguo); Йе Тао (Ye Tao), Шу Йен (Shu Yan), Юен Къ (Yuan Ke), Гу Дзиеган (Gu Jiegan), Сю Хуалун и Уан Йоудзюн (Xu & Wang). Уместно и с разбиране са използвани концептуални постановки на изтоковеди-китаисти, философи, фолклористи и религиоведи, сред които утвърдени научни авторитети като академик Василий Алексеев, академик Борис Рифтин, професор Бора Беливанова, Карл Густав Юнг, Фридрих Шелинг, Алън Дъндис, Рудолф Ото, Владимир Пропп, Мирча Елиаде, Джоузеф Кембъл, Елеазар Милетинский, Марсел Мос, Яншина Е. М. и редица други, с чиито трудове и теории авторката на дисертационния труд очевидно е отлично запозната.

Както и в други части на изложението, и тук са посочени множество свидетелства за началото и утвърждаването на култа към петте свещени планини от различни древни китайски писмени паметници, сред които "Книга на документите", "Ритуали на Джоу", "Каталог на планините и моретата", "Баопудзь" на Гъ Хун, "Издирени и записани чудновати истории" на Ган Бао, "Записки на придворния историк" на Съма Циен, "Книга на песните", речниците "Ар'я" и "Шуо уън дзие дзъ" и други.

Към изследователския принос на Евелина Хайн следва да се причисли и богатата наситеност на дисертационния труд с впечатляващ по обем емпиричен материал, подбран и научно коментиран от нея. В дисертационния си труд тя ни запознава с особеностите на много и различни аспекти на китайската духовна и фолклорна традиция от позициите на компетентен китаист. Респектират адекватно използваните ключови категории, понятия и концепции във фолклористиката, културознанието и китайската мисловност, което също е

доказателство за задълбочени знания в областта на китайския фолклор и традиционна китайска култура.

Трудът според мен има и приложна стойност, тъй като дори в този вид може да бъде използван в учебно-образователната дейност на специалност Китаистика (както е посочено в списъка с приносите), а също така съм убедена, че е подходящ и за обучението в други университетски специалности с хуманитарен профил.

Препоръчвам дисертацията да бъде издадена в книга, тъй като смятам, че с цялостния корпус от текст и приложения, е готова за предпечатна подготовка. Поради факта, че тези страни на китайската традиционна култура са твърде малко познати или дори все още неизвестни у нас, публикуването на дисертационния труд, безспорно би допринесъл за рецепцията на китайската култура в България и би допълнил и задълбочил познанията ни за Китай като държава и народ с оглед на съвременната социокултурна динамика в света.

По повод на техническото оформяне на библиографските данни, особено ако трудът се подготви за издаване, бих препоръчала имената на цитираните автори, маркирани в текста в скоби, да се изпишат с кирилица. Същото се отнася и за списъците с използвана литература (с изключение на оригиналните китайски текстове), имената на авторите да се изпишат първо с кирилица (в скоби) и след това – с кирилица, латиница и/или с йероглифи, според оригиналното им библиографско описание на езика, на който са издадени.

В заключение считам, че дисертационният труд е стойностно научно изследване. Научната теза в него е добросъвестно развита и успешно доказана във всичките ѝ тематични аспекти и следователно напълно отговаря на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“. Авторефератът е съставен според изискванията и в съответствие със съдържанието на дисертацията. Евелина Хайн има 6 публикации, пряко свързани с тематиката на дисертацията.

Въз основа на положителната ми оценка за качествата на дисертационния труд и проявените от автора му ерудиция и научноизследователски способности, с убеденост предлагам на уважаемото научно жури: на асистент Евелина Валентинова Хайн да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология (Литература на народите от Азия, Африка, Австралия и Океания; Китайски фолклор).

25. 04. 2018 г.

Рецензент:

/проф. дфн Бойка Цигова/